

Eski Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar

Berat AÇIL*

DİVAN edebiyatı geleneklerine uyarak şiir yazan kadın şairler hakkındaki yazıların ortak görüşü, kadın şairlerin sayısının çok az olduğu yönündedir. Tez-kirelere göz atıldığında bu tespit daha iyi anlaşılır; zira son zamanlardaki çalışmaların ortaya çıkardığı kadın şairlere divan sahibi olmayanlar da dâhil edildiğinde sayılarının 20 civarında olduğu görülür. Kadın şairlerin sayısı gerçekten bu kadar az mıydı? Ya da kadın şairler kanona (mecelle) giremedikleri/alınmadıkları için onlar hakkındaki bilgiler elimize ulaşmadı mı? Elimizdeki bilgiler ışığında, ne yazık ki, bu soruların cevabını bugün için verebilecek durumda değiliz.

Konuyla ilgili en önemli tartışmalardan biri kadın şairlerin eserlerinde kadın sesine yer vermemeleriyle ilgili olanıdır. “Kadın şairlerin kendilerine özgü bir sesleri var mı? Kadın şairlerin eserlerinde kadınlık olgusuna ait herhangi bir imge veya ifade var mı? Kadın şairler ataerkil bir toplum içinde erkek sesiyle mi yazıyorlardı? Osmanlı şiir geleneği ataerkil bir gelenek midir? Kadın şairler hakkında sorduğumuz soruları erkek şairler için de sorabilir miyiz? Erkek şairlerin eserlerinde erkek sesi var mıdır?” gibi sorular, konunun tartışma alanını belirleyen ve araştırmacılar tarafından sorulmuş sorulardan bazılarıdır. Elinizdeki makale, kadın şairler bibliyografyasını olabildiğince eksiksiz bir şekilde vermeye çalışmanın yanı sıra, kadın şairlerle ilgili tartışmaları da özetlemeyi amaçlamaktadır.

Kemal Sılay’ın makalesi¹ konuyla ilgili önemli bir tartışmaya dikkat çekmesi açısından oldukça önemlidir. Sılay, feminist kuram açısından kadın şairler konusunu ele almakta, kadın şairlerin şiirlerinde bir kadın dilinin ve bir kadın sesinin olup olmadığını sorgulamaktadır. Makalesine “Kadınlar farklı mı ya-

* Bilgi Üniversitesi.

1 Kemal Sılay, “Erkeğin Ağzıyla Söylenen Gazel: Osmanlı Kadın Şairler ve Ataerkilliğin Gücü”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı kadınları*, Madeline C. Zilfi (ed.), çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Tarih Vakfı, 2000, s. 188-203

zarlar?" sorusuyla başlayan Silay, erkek egemen bir toplumda kadınların ancak erkekler gibi yazarak var olabildiklerini ileri sürer. Ona göre belirleyici olan gelenektir. Bir erkeğin bile geleneğin dışına çıkmadığı divan şiirinde kadınların kadın dili ve sesiyle şiir yazmasının imkansız olduğunu belirten yazar "erkek ağzıyla konuşmak" olarak adlandırdığı teknikle kadınların dizge içinde kendilerine bir yer edinmeye çalıştıklarını belirtir.

Bu konuyla ilgili önemli makalelerden bir diğeri Zehra Toska² tarafından yazılmıştır. Toska, söz konusu makalede konuya değişik bir açıdan bakarak şu soruları gündeme getirmektedir: "XV. yüzyılda yazılmış olan bir divanın bir kadın ya da bir erkek tarafından yazılmış olmasının edebiyat dizgesi alanı içinde bir anlamı var mıdır? Yani cinsiyetleri nedeniyle kadınların edebiyata getirdikleri katkılardan söz edebilir miyiz? Bağlı oldukları edebî dönemin biçim, içerik, estetik kurallarına, imgelerine erkeklerden farklı bir yaklaşımını mı var? Hazır buldukları bu yapıya, yazarlık/şairlik yeteneklerinin dışında, cinsiyete dayalı bir yenilik getirmişler midir?"³ Toska, bu gibi sorular aracılığıyla, kadın şairler hakkındaki yazıların amacını sorgulamaktadır. Bu gibi yaklaşımların konuyu daha iyi anlamada pek de faydalı olamayacağını dile getiren yazar diğer bir yazısında şöyle söylemektedir: "Divan şiiri ne erkeğe aşık ne de kadına sevgili rolü vermiştir. Şairlerce betimlenen sevgilinin hepsinin kadın olduğunu söylemek de bu şiirin düşünce sistemiyle örtüşmemektedir."⁴ Yazar, daha sonra eleştirel bir bakış açısıyla divan şiirinden yükselen sesin erkek sesi olup olmadığını sorgulamaktadır. Tezkirelerden günümüze değin konuyla ilgili yazılmış yazılar, bu sesin erkek sesi olduğunu varsaymakta ve kadın şairler söz konusu olduğunda erkek sesinden farklı bir kadın sesi aramaktadırlar. Bu noktada Toska'nın, divan şiiri geleneğinin cinsiyet odaklı herhangi bir belirlemede bulunmadığını vurgulaması önemlidir. "Çalışmamız sırasında ulaştığım sonuç, divan şiirinde duyulan sesin, sadece bu şiirin aşığına ait olduğunu göstermektedir. Kadın ya da erkek, mahlası ne olursa olsun, bütün şairler hep o aşığın vazgeçilmez aşkını ve onun ulaşılmaz sevgilisini anlatmışlardır. Burada ne kişisel bir aşk hikayesi, ne farklı bir aşık, ne de farklı bir sevgili vardır. Seveni de sevişeni de değışmeyen bu anlatıda zaten özel olana pek yer kalmamıştır."⁵ Alıntılıdığımız kısımlarda dile getirilen görüşler, kadın şairler konusunda farklı bir bakış açısı getirmekte olup kadın şairlerle ilgili soruların soruları erkek şairler için de sormayı önermekte ve aynı zamanda sıkça dile getirildiği gibi, değıştirilmesi oldukça güç olan geleneğin kadın veya erkeğe herhangi bir rol yüklemediğini dile getirmektedir. Divan şiirindeki aşık ve sevgiliye cinsiyet odaklı

2 Zehra Toska, "Kadın Edebiyatına Dair", *Sanat Dünyamız*, Yaz 1996, sy. 63, s. 45-59.

3 Zehra Toska, "Kadın Edebiyatına Dair", s. 45.

4 Zehra Toska, "Divan Şiirinde Kadın Şairlerin Sesi", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Talat Sait Halman, Osman Horata, vd. (ed.), İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006, c. II, s. 671.

5 Zehra Toska, "Divan Şiirinde Kadın Şairlerin Sesi", s. 679).

değil de soyut birer kategori olarak bakmak daha doğru bir eleştirel yaklaşım ortaya koymakta, daha nesnel bir görüş izlenimi vermektedir.

Nazan Bekiroğlu⁶ ise, kadın şairlerin sayısının azlığının yanı sıra onlarla ilgili çalışmaların da azlığına dikkat çektikten sonra⁷ kadın şairler hakkında şu yargıda bulunur: “Söyledikleri şiir, kısmen Mihrî hariç tutulursa, bir kadın kalbinde mevcut bulunabilecek duyguların ifadesi olmaktan ziyade dönem edebiyatının klişeleşmiş mazmunlarıyla terennüm edilen bir erkek kalbinin yansımalarını verir.”⁸ Yukarıda Toska'nın eleştirdiği geleneksel yanılğının Bekiroğlu'nun makalesinde de var olduğu görülmektedir, yani Bekiroğlu da geleneği eril olarak düşünmektedir. Bekiroğlu, konuya farklı bir bakış açısından yaklaşarak kadın şairler arasında şiir söyleme geleneğinin oluşmadığını, bundan dolayı iyi kadın şairlerin çıkamadığını vurgular. Daha sonra, kadın şairlerin sayıca azlığına rağmen roman konusunda erkek ve kadın yazarlar arasında büyük bir mesafenin neden oluşmadığını açıklamaya girişir. Bekiroğlu, şiirde kadın şairler için bir geleneğin oluşmamış olduğunu fakat romanlarda erkekler için de bir gelenek olmadığından kadın ve erkek eşitliğinden söz edilebildiğini söyler. Bu bakış açısı, kadın şairlerin oluşturduğu gelenek ve erkek şairlerin oluşturduğu gelenek gibi iki ayrı gelenek tanımlaması yaparak gelenek mefhumuna nispeten farklı bir bakış açısı getirmektedir.

Kadın şairler konusu, divan edebiyatı çalışmaları içinde henüz bütün yönleriyle işlenmemiş bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Yukarıda görüşlerini kısaca aktarmaya çalıştığım araştırmacıların yaptığı çalışmalara benzer kuramsal çalışmalar, bu konunun ileride daha fazla işleneceğine yönelik işaretler olarak okunabilir. Nitekim son dönemlerde kadın şairlerle ilgili yüksek lisans ve doktora tezlerinin artmakta olduğu gözlemlenmektedir. Bu da akademi içinde konunun daha çok ele alınacağını ve daha sağlıklı değerlendirmelerin ortaya çıkacağını göstermesi açısından önemli bir gelişme olarak kaydedilmelidir.

A. Kitaplar

Adile Sultan, *Adile Sultan Divanı, 1316/1899*, Hikmet Özdemir (haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı, 1996, xiv+588 sy.

Ay, Taha, *Türk Kadın Şairleri*, İstanbul: Universium Matbaası, 1934.

Baharzade Feride Hanım, *Baharzade Feride Hanım Divanı*, Bünyamin Çağlayan (haz.), 2006. 152 s.

Begzâde, Ahmet Muhtar Hacı, *Şair Hanımlarımız*, İstanbul: Matbaa-i Safâ ve Enver, 1311.

Bekiroğlu, Nazan, *Nigar Binti Osman: Yaşam, Zaman, Çevre, Eser*, Trabzon, 1995, lv+302 s.

6 Nazan Bekiroğlu, “Osmanlı’da Kadın Şairler”, *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 1999, c. IX, s. 802-812.

7 Nazan Bekiroğlu, “Osmanlı’da Kadın Şairler”, s. 802.

8 Nazan Bekiroğlu, “Osmanlı’da Kadın Şairler”, s. 803.

- Bekiroğlu, Nazan, *Şair Nigar Hanım*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, 400+24 s.
- İsen, Mustafa, *Basılı Divanlar Katalogu*, Akçağ, 1997.
- Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1992.
- Leyla Hanım, *Leyla Hanım Divanı*, Mehmet Arslan (haz.) İstanbul: Kitabevi, 2003, 355 s.
- Leyla Saz Hanımefendi, *The Imperial Harem of the Sultans: Daily Life at the Ciragan Palace during the Nineteenth Century*, İng. çev. Landon Thomasy, İstanbul: Peva Publications, 1994, 222 s.
- Maştakova, E. İ., *Mihri Hatun Divan*, Moskova: Akademiya Nauk SSSR, 1967, 104+306 s.
- Mazak, Ferda, *Ölümünün 100. Yılında Sultan II. Mahmud'un Kızı Adile Sultan: Hayatı, Vakıfları ve Hayratı*, İstanbul: Çamlıca Kültür ve Yardım Vakfı, 2000, 134 s.
- Mehmet Zihni, *Meşâhîrû'n-Nisâ*, İstanbul: Dârü't-Tıbâati'l-Âmire, 1877.
- Sever, Mustafa, *Divan'dan Günümüze Kadın Şairler*, Yön Yayıncılık, 2001, 143 s.
- Sezer, Sennur, *Türk Edebiyatının Safo'su Mihri Hatun*, İstanbul: Ad Yayıncılık, 1997, 254 s.
- Sırrı Rahile Hanım, *Diyarbakirli şair Sırrı Hanım'ın Divanı*, Şefik Korkusuz (haz.). İstanbul: Kent Yayınları, 2005, 157 s.
- Şeref Hanım, *Şair Şeref Hanım: 1808-1861*, Yusuf Mardin (haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, xi+238 s.
- Şeref Hanım, *Şeref Hanım Divanı*, Mehmet Arslan (haz.), İstanbul: Kitabevi, 2003, 548 s.
- Tamsöz, Bedihan, *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1994.
- Uraz, Murat, *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi, 1941.
- Us, Hakkı Tarık, *Ahmet Nihat Efendi ile Şair Fitnat Hanım*, İstanbul: Vakıf Matbaası, 1948.

B. Makaleler

- Ali Canip, "Leyla Hanım", *Türkiye Edebiyat Mecmuası*, 1923, sy. 2, s. 6-7.
- Ali Naci, "Nigâr Hanım", *İkdam*, 2 Nisan 1918.
- Armutçuoğlu, İlhan, "Leyla Hanım ve Divan-ı Leyla", *Diyanet Dergisi*, 1978, c. XVII, sy. 3-4, 241-249.
- Bekiroğlu, Nazan, "Female Poets in Ottomans", *The Great Ottoman Turkish Civilization: Culture and Artsy*, Güler Eren (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 2000, c. IV, s. 249-260 ["Osmanlı'da Kadın Şairler", *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 1999, c. IX, s. 802-812].
- Ceyhan, Adem, "Ahmet Muhtar Bey'in Şair Hanımlarımız İsimli Eseri", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2000, sy. 8, s. 299-350.
- Çavuşoğlu, Mehmet, "XVI. Yüzyılda Yaşamış Bir Kadın Şair: Nisayi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1978, sy. 9, s. 405-416.
- Çeri, Bahriye, "Divan Edebiyatı'nın Kadın Şairleri", *Gösteri*, Temmuz-Ağustos 1999, sy. 212, s. 45.
- Demirbağ, Ömer, "Leyla Hanım", *İlim ve Sanat*, 1997, c. III-IV, sy. 46-47, s. 136-142.
- Dil, Şahinkaya, "Resimli Türk Kadın Şairleri Antolojisi", *Anahtar*, 1959, sy. 4, s. 14-27.

- Dil, Şahinkaya, "Türk Kadın Şairleri Antolojisi", *Çağrı*, 1960, sy. 28, s. 30-31.
- Emine Semiye, "Muhterem Nigâr'ın Mezarı", *Âti*, 3 Mayıs 1918.
- Ertek, Hamdi Nâzım, "Şair Şeref (Hanım)", *C. H. P. Şehremini Halkevi Neşriyatından*, 1941, s. 2.
- Fatma Aliye Hanım, "Makbûle Leman", *Nüsha-i Fevkalâde-i Tercüman-ı Hakikat ve Servet-i Fünun*, 18 Muharrem 1315 (m. 19 Haziran 1897).
- Fıtnat Hanım, "Gazel", *Kitap-lık*, Yaz 1998, sy. 33, s. 20, 22, 24, 26.
- Gemici, Sabiha, "XV. Yüzyıl Kadın Şairlerinden Mihri Hatun", *Toplumsal Tarih*, 1994, c. II, sy. 9, s. 13-16.
- Gönül Ayan, "Mihri Hatun ve Şiirleri", *Erdem*, 1989, c. V, sy. 13, s. 23-30.
- Hasan Said, "Leyla Hanım ve Şiirleri", *Süs*, 1924, sy. 43, s. 4.
- Havlioglu, Didem, "A Study on Mihri Hatun by Nicholas Martinovitch", *Journal of Turkish Literature*, 2004, sy. 1, s. 51-54.
- İşıtman, I. R, "Eski Devirlerin Kadın Şairleri", *Ana*, 1939, c. II, sy. 22, s. 11.
- İspirli, Serhan Alkan, "Kadın Şairlerimiz ve Diyarbakırlı İffet Hatice ve Sırrı Hanım", *EJOS*, 2004, c. VII, sy. 14, s. 1-7.
- Kızıltan, Mübeccel, "Divan Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazan Kadın Şairler", *Sombahar*, 1994, sy. 21-22, s. 104-169.
- Köprülü, Fuat, "Devrinin En İyi Kadın Şairi: Nigâr Hanım", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1980, sy. 12, s. 55.
- Martinovitch, Nicholas N., "Mihri Khâtûn: a Turkish Poetess of the Fifteenth Century", *Journal of Turkish Literature*, 2004, sy. 1, s. 55-115.
- Mehmed Çavuşoğlu, "XVI. Yüzyılda Yaşamış Bir Kadın Şair: Nisayi", *TED*, 1978, sy. 9, s. 407.
- Mehmed Halid, "İlk Kadın Şair: Mihri", *Hayat Mecmuası*, 1928, c. IV, sy. 92, s. 277-278.
- Mehmed Tâhir, "Fez-i Nisvan-ı İslam", *Nüsha-i Fevkalade-i Tercüman-ı Hakikat ve Servet-i Fünun*, 7 Haziran 1313, s. 32-33.
- Muhiddin, "Nigâr binti Osman", *Tanin*, 4 Nisan 1918.
- Naci, Elif, "Türk Sarayında Müstesna Bir Prenses: Âdile Sultan", *Hayat Tarih Mecmuası*, 1965, c. I, sy. 10, s. 27-33.
- Ökte, Burhaneddin, "Leyla Hanım", *Yeni Musiki Mecmuası*, 1963, sy. 188, s. 214-215.
- Ömer Rıza (Mısırlı), "Mısır'ın Büyük Şairi: Aişe", *Sebilü'r-reşad*, 1914, c. XIII, s. 325, s. 100-101.
- Önder, Mehmet, "Bir Mevlevi Kadın Şairimiz", *Türk Folklor Araştırmaları*, 1957, c. V, sy. 99, s. 1576.
- Öztelli, Cahit, "İki Kadın Şair Üzerine (Adile Sultan ve Aşık Adile)", *Türk Folklor Araştırmaları*, 1954, sy. 57, s. 908-910.
- Ruşen Eşref, "Nigâr Binti Osman Hanımefendi", *Geçmiş Günler*, İstanbul: Kitabhanesi Sudi, 1919, s. 68-69.
- Ruşen Eşref, "Nigâr binti Osman Hanımefendi", *Vakit*, 16 Nisan 1918.
- Salcı, Vahit Lütfi, "Türk Alevi Kadın Şairleri", *Varlık*, 1941, sy. 186, s. 424-428.
- Saraç, M. A. Yekta, "Türk edebiyatının Mısır'da unuttuğu bir şair Aişe İsmet Teymur", *İlmi Araştırmalar*, 1995, sy. 1, s. 132-140.
- Sılay, Kemal, "Erkeğin Ağzıyla Söylenen Gazel: Osmanlı Kadın Şairler ve Ataerkilliğin Gücü", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Madeline C. Zilfi (ed.),

- çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Tarih Vakfı, 2000, s. 188-203 ["Singing His Words: Ottoman Women Poets and the Power of Patriarchy", *Women in the Ottoman Empire Middle Eastern Women in the Early Modern Era*, Madeline C. Zilfi (ed.), Leiden, New York, Köln: Brill, 1997, s. 196-213].
- Şinasi, Abdullah, "Şair Nigar Hanıma Dair Bir Hatıra", *Varlık*, 1934, sy. 26, s. 20-22.
- Talu, Ercüment Ekrem, "Tanzimat Edebiyatının Kadın Şairi Leyla Hanım", *Yedigün*, 1945, sy. 638, s. 4-15.
- Tamer, Ülkü, "Fitnat Hanım: Gazel", *Kitap-lık*, Yaz 1998, sy. 33, s. 21, 23, 25, 27.
- Toska, Zehra, "Haremden Kadın Partisine Giden Yolda Kadın Dergileri ve Öncü Kadınlar I", *DeFTER*, Bahar 1994, sy. 21, s. 116-142.
- Toska, Zehra, "Çağdaş Türk Kadın Kimliğinin Oluşumunda İlk Aşama: Tanzimat Kadını", *Tarih ve Toplum*, Nisan 1994, sy. 124, s. 5-12.
- Toska, Zehra, "Divan Şiirinde Kadın Şairlerin Sesi", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Talat Sait Halman, Osman Horata, vd. (ed.), İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006, c. II, s. 670-680.
- Toska, Zehra, "Fatma Fahrünnisa Hanım'ı Tanır mısınız?", *Gösteri*, 1999, sy. 209, s. 32-33.
- Toska, Zehra, "İstanbul Hayalhanesinde Beliren Kadın Sımaları", *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, Güler Eren (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 1999, c. V, s. 458-465.
- Toska, Zehra, "Kadın Edebiyatına Dair", *Sanat Dünyamız*, Yaz 1996, sy. 63, s. 45-59.
- Tuncor, Ferit Ragıp, "Fitnat (Zübeyde) Hanım", *Kadın Gazetesi*, 17 Temmuz 1950.
- Tuncor, Ferit Ragıp, "Mihri (Fahrünnisa)", *Kadın Gazetesi*, 10 Nisan 1950.
- Uğurcan, Sema, "Makbule Leman, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1991, sy. 6, s. 331-408.
- Ünver, Ahmet Süheyl, "Sadrı Azam Dr. Fuad Paşa'nın Şair Leyla Hanım ile Manzum Söyleşmeleri", *Dirim*, 1977, c. LII, sy. 11, s. 524-525.
- Yarkın, İbrahim, "XIX. Yüzyılın Yarisında Fergâne'de Yetişen Kadın Şairler", *Türk Kültürü Araştırmaları* 1978, c. XXV, sy. 2, s. 123-127.
- Yenigün, Hayri, "Kadın Şairlerimiz", *Türk Yurdu*, 1957, sy. 269, s. 31-37.
- Yenigün, Hayri, "Kadın Şairlerimiz", *Yeni Musiki Mecmuası*, 1960, sy. 147, s. 468-475.
- Yenigün, Hayri, "Kadın Şairlerimiz", *Yeni Musiki Mecmuası*, 1960, sy.149, s. 532-538.
- Yılmaz, Ahmet, "Son Divân Şairlerimizden Şeref Hanım ve Münâcâtları", *SÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, sy. 10, s. 201-215.
- Yılmaz, Ahmet, "Türk Edebiyatında Kadın Şairler ve Na't", *Türkler*, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (ed.), Ankara: Yeni Türkiye, 2002, c. XI, s. 768-775.
- Yılmaz, Ahmet, "Türk Edebiyatında Kadın Şairler ve Na't", *Türkiye*, 2002, c. XI, s. 768-775.

C. Tezler

- Açıl, Berat, "Sırrı Rahile Hanım ve Divanı", Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2005, xi+264+[30] y. (Danışman: Doç. Dr. Zehra Toska).
- Azıklı, İmran, "Zübeyde Fitnat Hanım'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1998, 234 y. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa İsen)
- Çeçen, Halil, "Divan-ı Fitnat: İnceleme-Metin", Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 1996, xx+403 y. (Danışman: Doç. Dr. Hasan Kavruk)

- Çınar, Türkan, “Muhabbet-i Şeyh Mutasavvıf Kimliğiyle Divanında Şeref Hanım”, Mezuniyet Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1996.
- Ebu Sünne, Zeynep Said Zeglül, “Eş-Şi'r el-nisâ'î el-Osmanî min evâil el-karn el-samîn aşar ilâ muntasıf el-karn el-tasi' aşar”, Doktora Tezi, Kahire Üniversitesi, 1985, 256 y.
- Erkol, Hülya, “Şeref Hanım Hayatı ve Divanından İlk Otuz Gazel İncelemesi”, Mezuniyet Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1994.
- Hakverdioğlu, Metin, “Mihri Hatun: Divan”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1998, 290 y. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa İsen)
- Hikmet, İsmail, *Koca Ragıp Paşa ve Fitnat*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1941, 32 s.
- İffet Müftüoğlu, “Leyla Hanım: Hayatı, Eseri, Edebi Şahsiyeti”, Mezuniyet Tezi, İÜ Türkiyat Araştırma Merkezi, 1945, Tez nr. 193.
- Karagöz, Saliha, “Nigar Binti Osman ve Safahat-ı Kalb”, Mezuniyet Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1995.
- Koçak, Aynur, “Adile Sultan Divanı: İnceleme-Transkripsiyonlu Metin”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 1996, 375 y. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali Torun)
- Konrapa, Adile, “Âdile Sultan ve Şahsiyeti”, Mezuniyet Tezi. İstanbul Üniversitesi, 1946-1947.
- Gemici, Sabiha, “Mihri Hatun Divanı: Karşılaştırmalı Metin, Cümle Yapısı ve Cümle Türleri”, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1990, 633 y. (Danışman: Coşkun Ak)
- Öney, Feryal, “Leyla Saz'ın Şarkıları ve İçeriği”, Mezuniyet Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1993.
- Pişkin, Nimet, “Leyla Hanım: Hayatı, Şahsiyeti, Eseri, Gazellerindeki Mazmunları”, Mezuniyet Tezi, 1947, İÜ Türkiyat Araştırma Merkezi, Tez nr. 295.
- Yıldız, Naciye, “Mutasavvıf Türk Kadın Şairleri Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1987, vi+242 y. (Danışman: Abdurrahman Güzel) (Halk Edebiyatı).
- Yılmaz, Nilüfer, “Adile Sultan Divanı'nda Dini-Tasavvufi Unsurlar”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2002, 218 y. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. M. Emin Ertan)

D. Bildiriler

- Açıl, Berat, “Ondokuzuncu Yüzyıl Şairlerinden Sırrî Râhile Hanım: Bir Konumlandırma Çalışması”, *Sözden Yazıya Sempozyumu*, 5-6-7 Mayıs 2005, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Bayraktar, Nail, “Adile Sultan”, *XIII. Sanat Tarihi Araştırmaları Haberleşme Seminerleri: Tarih Öncesinden Günümüze Anadolu Kadınının Sosyal ve Kültürel Konumu*, 9-13 Mayıs 1994, İstanbul.
- Cunbur, Müjgan, “İmadü'l-Cihad ve XVI. Yüzyıl Kadın Şairlerinden Ayşe Hubbi Kadın”, *IX. TTK Bildiriler*, 1988, c. II, s. 901-913.
- Gemici, Sabiha, “XV. Yüzyıl Kadın Şairlerinden Mihri Hatun”, *XIII. Sanat Tarihi Araştırmaları Haberleşme Seminerleri: Tarih Öncesinden Günümüze Anadolu Kadınının Sosyal ve Kültürel Konumu*, 9-13 Mayıs 1994, İstanbul.

- Havlioğlu, Didem, "Making of a Woman Poet: Traditional *tezkire* Rhetoric and its Place in Ottoman Literary History", *MESA Annual Conference*, Kasım 2004, San Francisco.
- Havlioğlu, Didem, "A Feminine Voice in Ottoman Poetry: Mihri Hatun", *MESA Annual Conference*, Kasım 2003, Alaska.
- Havlioğlu, Didem, "Who is the Woman Poet? The Portrayal of Mihri Hatun in Asik's *Meş'air Us-şu'ara*", *Frontiers: Religion, Literature and Empire*, Mayıs 2002, University of British Columbia, Vancouver, Canada.
- Kılıç, Filiz, "Fitnat Hanım", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VI. Eyüp Sultan Sempozyumu: Tebliğler*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2003, s. 300-305.
- Öksüz, Nursemin, "Leyla Hanım Divanı'nda Kadınsı Söyleşiler", 11-13 Eylül 2006. *Türk Dili ve Edebiyatı I. Ulusal Öğrenci Kongresi*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, Hikmet, "Eyüp Sultan'da bir hanım sultan: Adile Sultan", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu: Tebliğler*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 1998, s. 210-215.
- Öztürk, Zehra, "Eyüp'te medfun bir hanım Müstensih'in kabri ve bir kitabı", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüp Sultan Sempozyumu: Tebliğler*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2004, s. 256-261.
- Sılay, Kemal, "All Poets Are Liars': Negotiating Challenges in the *Divan-ı Mihr*", *The 30th Annual Meeting of the Middle Eastern Studies Association*, 22-24 Kasım 1996, Providence, Rhode Island.
- Sılay, Kemal, "Behind the Veil of Rhyme: Ottoman Women Poets", 3 Ekim 1996. University of Madison, Wisconsin.
- Sılay, Kemal, "Medieval Love Lyric and Women Poets: The Ottoman Case", 1 Mayıs 1995, Indiana University, Bloomington, ABD.
- Sılay, Kemal, "Singing His Words: Medieval Ottoman Women Poets and the Power of Patriarchy", 18 Nisan 1994, *Women in the Ottoman Empire: History and Legacy of the Early Modern Middle East*, University of Maryland, College Park.
- Sılay, Kemal, "Techniques of Negotiation: Women Poets of the Ottoman Empire", 17 Ekim 1994, *NELC Colloquium*. University of Washington, ABD.
- Sılay, Kemal, "Women and Court Literature in the Ottoman Empire: Theories of Negotiation and Fe(male) Discourse in Divan Poetry", 24-25 Mart 1995, *İstanbul: The Making of a City*. The University of Texas, Austin, ABD.
- Sılay, Kemal, "Women, Writing and Gender Issues in the Ottoman Empire", Sonbahar 1999, *Seminar für Orientkunde, Turkologie*. Johannes Gutenberg Universität Mainz, Almanya.
- Sılay, Kemal, "Women's Love Lyric in Ottoman Turkey", Mart 1999, *Ismail's Research Group on Women in Meknesy*. Université Moulay, Fas.
- Sursal, Halil, "Choice of a Male Voice: Language of Ottoman Women Poets", 9-12 Eylül 2002, *The First World Congress for Middle Eastern Studies (WOCMES)*, University of Mainz, Mainz.
- Şişman, Pınar, "Kadın Divan Şairlerinin Hayatlarındaki Ortak Hususiyetler", 11-13 Eylül 2006, *Türk Dili ve Edebiyatı I. Ulusal Öğrenci Kongresi*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Tahta, Gülseren, "Kadın Şairlerimizden Baharzade Feride Hanım ve Tanınmayan Divanı", 11-13 Eylül 2006, *Türk Dili ve Edebiyatı I. Ulusal Öğrenci Kongresi*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

- Toska, Zehra, "Öncü Kadınlardan Bir Kesit", 24 Mayıs 1994, *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi*, İstanbul.
- Zarcone, Thierry, "Islam and Sufism as Seen by Bektashi Poetess", *Osmanlı Dünyasında Şiir Uluslar Arası Sempozyumu*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999.

E. Ansiklopedi Maddeleri

- "Ayşe (Hubba Hatun)", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. I, s. 250.
- "Ayşe Hubba Hatun", *Türk Ansiklopedisi*, c. IV, s. 400.
- "Ayşe Hubbi Hatun", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. III, s. 1635-1636.
- "Leyla Saz", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara, 1980, c. XXVIII, s. 206-207.
- Akün, Ömer Faruk, "Fitnat Hanım", *DİA*, 1995, c. XIII, s. 39-46.
- Azamat, Nihat, "Âdile Sultan", *DİA*, 1988, c. I, s. 382-383.
- Enginün, İnci, "Fahrünnisa Mihri Hanım", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. III, s. 145.
- Erünsal, İsmail E., "Mihri Hatun", *DİA*, c. XXX, s. 37-38.
- Günyol, V., "Leyla Hanım", *İA*, İstanbul: MEB Yay., 1957, c. VII, s. 49.
- İpekten, Haluk, Mustafa İsen, vd, "Fitnat Hanım", *Başlangıcından Günümüze Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt, 1988, c. VII, s. 11-15.
- İz, Fahir, "Fitnat", *El*, Yeni Basım, Leiden-Londra, 1986, c. II, s. 931.
- İz, Fahir, "Layla Khânım: Leyla Saz", *El*, Yeni Basım, Leiden-Londra, 1986, c. V, s. 710-711.
- İz, Fahir, "Laylâ Khânım", *El*, Yeni Basım, Leiden-Londra, 1986, c. V, s. 710.
- İz, Fahir, "Leyla Khanım", *El*, Fransızca, c. V, s. 715-716.
- İz, Fahir, Günay Kut, "Mihri Hatun", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt, 1985, c. II, s. 231-234.
- İz, Fahir, Günay Kut, "Zeyneb Hatun", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt, 1985, c. II, 163.
- Karahan, Abdülkadir, "Mihri Hatun", *İA*, İstanbul: MEB Yay., 1957, c. VIII, s. 305-306.
- Kutlu, Mustafa, "Sırrî Rahile Hanım", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988, c. VIII.
- Menzel, Th., [E. G. Ambros], "Mihri Hatun", *El*, İngilizce, c. VII, s. 23-24 ["Laila Khanım", *El*, Fransızca, c. III, s. 11].
- Olgun, Tahir, "Âdile Sultan", *İslam Türk Ansiklopedisi*, İstanbul, 1941, c. I.
- Toska, Zehra, "Language: Use by Women", *Encyclopedia of Women and Islamic Culture*. Suad Joseph (ed.), Leiden-Boston: Brill Academic Publishers, 2007, c. V.
- Uzun, Mustafa, "Hubbi", *DİA*, c. XVIII, s. 265-266.
- Uzun, Mustafa, "Leyla Hanım", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VI, s. 87.
- Ünver, İsmail, "Leylâ Hanım", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt, 1988, c. VIII, s. 141-147.
- Ünver, İsmail, "Leyla Hanım", *DİA*, c. XXVII, s. 157.
- Ünver, İsmail, "Şeref Hanım", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt, 1988, c. VIII, s. 148-153.
- Yöntem, Ali Canib, "Fitnat Hanım", *İA*, İstanbul: MEB Yay., 1945, c. IV, s. 626-627.

The Woman Writers in Old Turkish Literature

Berat Açıl

Abstract

The main aim of this article is to collect the literature on women poets in Old Turkish Literature (Divan Literature). To come up with this task, articles, theses, lectures, books and encyclopedia entries is collected. In the introduction of the article, views of the pioneering researchers such as Kemal Sılay, Zehra Toska and Nazan Bekiroğlu were given via references to their articles on the subject.

Ottoman literature, in general, has been thought as an patriarchal tradition and women poets has been handled in such a context. While Kemal Sılay, using feminist theory, evaluate this tradition as a patriarchal tradition, Nazan Bekiroğlu state that women poets are poor in number because they do not have a poetic tradition of their own. Zehra Toska, in contrast, argues that the tradition is gender-independent. Therefore, it is not a true approach to think of Ottoman poetry in terms of gender. I think the last one (that of Toska) is a more realistic approach.

Key words: Women poets, Ottoman Literature, poetic tradition(s), poem, academic researches.

Anahtar Kelimeler: Kadın şairler, Osmanlı Edebiyatı, şiir gelenekleri, şiir, akademik araştırmalar.

Eski Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar

Berat Açıl

Özet

Bu makalenin temel amacı, Divan edebiyatı kadın şairleriyle ilgili literatürü biraraya getirmektir. Bu uğurda makale, tez, bildiri, kitap ve ansiklopedi maddeleri derlenmiştir. Makalenin girişindeyse kadın şairlerle ilgili tartışmalarda görüşleriyle öne çıkan ve tartışmalara yön veren araştırmacılarından Kemal Sılay, Zehra Toska ve Nazan Bekiroğlu'nun görüşleri makalelerine atıfla özetlenmeye çalışılmıştır.

Osmanlı edebiyatı genel olarak erkek egemen/ataerkil bir gelenek olarak düşünülmüş ve kadın şairler bu bağlamda ele alınmıştır. Kemal Sılay, feminist kuram açısından bakarak bu geleneği ataerkil bir gelenek olarak düşünürken Nazan Bekiroğlu, kadın şairlerin azlığını şiirde kadınlara ait bir gelenek olmamasına bağlamıştır. Zehra Toska ise bu geleneğin cinsiyet-bağımsız bir gelenek olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla Osmanlı şiirine cinsiyet odaklı yaklaşmanın yanılğlara neden olacağını söylemiştir ki bizce de daha doğru bir yaklaşımdır.